

Grundtvigsk Forums årsmøde 2021: Formandens beretning fredag d. 29. oktober

I de næste tre år står de runde jubilæer i kø for Grundtvigsk Forum.

I 2022 er det 150 år siden, Grundtvig døde. Det vil blive markeret på mange forskellige måder, for der er liv i ånden fra den gamle endnu. Og derfor bliver Grundtvigsk Forum heller ikke alene om markeringen. Kristeligt Dagblad og Grundtvig Selskabet har udskrevet en bog-konkurrence. Selskabet for Skole- og uddannelseshistorie udgiver et tema om Grundtvig og skolen. Folkekirkens skoletjenester er i gang med et landsdækkende projekt. Jeg er sikker på, at der vil være mange kulturaktører, som byder ind særligt i efteråret 2022.

Men der er mere:

I 2023 er det 125 år siden Kirkeligt Samfund blev stiftet, og i 2024 er det 300 år siden, at grundstenen blev lagt til det firlængede bygningskompleks, der til sammen udgør Vartov.

Sådan en perlerække af markeringer efter hinanden, hvad skal vi bruge dem til?

Ikke til at fejre os selv, eller som det så betegnende hedder: 'ikke mere ananas i egen juice'.

For sagen er, at i Danmark står vi i en stime af markeringer. Hver eneste år er der noget at fejre. Forfattere, der greb den epoke vi lever i, fejrer vi på stribe. Aviserne, der gennem de sidste generationer har stået for en offentlig og fri presse, er gamle mediehuse, der har formået at være med i et forandret medielandskab. Sidste år fejrede Information 75 år, og Kristeligt Dagblad har lige fejret 125 år, endda med en reception i Glyptoteket, der blev bygget omtrent i samme periode. Folkeskolen blev 200 år i 2014 og i 2017 fejrede vi 500 året for reformationen og menighedsrådsforeningen fejrede 100 år i 2020. Inge Lise Pedersen har i øvrigt skrevet en meget oplysende og læseværdig bog: "Rådene der forandrede folkekirken".

Lever vi en nostalgisk kultur, siden der gøres så meget ud af disse jubilæer eller hvad er det?

Det kan være udtryk for nostalgi, men behøver ikke at være det. Det kommer an på, hvad vi bruger jubilæerne til. Omvendt er det udtryk for en stor stabilitet og et godt sted for forandring og justering, at en række institutioner og ideer har været og er en ramme om sammenhænge og livsudfoldelse – og i praksis er de udtryk for alt det, vi skylder hinanden på tværs af generationer.

Vi skal derfor bruge disse markeringer til at vende os ud og invitere til fest og samvær og samle interessen om væsentlige menneskelige og samfundsmæssige spørgsmål i vores egen tid. Disse spørgsmål kan vi udmærket give en baggrundsbelysning og endevende med en historisk viden og en tænksom interesse ved at gøre dem til genstand for både analyse og debat.

Og når vi så holder disse højst nutidige emner op, er jeg overbevist om, at Grundtvig og virkningshistorien vil spille med, både det særlige islæt ved det grundtvigske menighedssyn i folkekirken, betydningen af dannelsesdimensionen i skolen og forståelsen af sammenhæng mellem foreningsliv, folkestyre og retsstat.

I styrelsen har vi planer om at skrue op for ambitionerne, og for at give arbejdet en retning har et styrelsesudvalg og sekretariatet gennem de seneste måneder været i gang med at formulere et arbejdsrapport med nogle pejlemærker. Det vil Lise Korsgaard inddrage årsmødet i senere i aften. Før jeg siger lidt mere om pejlemærkerne, vil jeg sige noget om oplysning for de uoplyste.

Oplysning for de oplyste:

I dette efterår udgav Niels Grønkjær, tidligere præst for valgmenigheden i Vartov, en bog med titlen 'Oplysning for de oplyste'. Ikke oplysning for de uoplyste, men oplysning for de oplyste.

Niels Grønkjær hævder med den titel, at vi står et andet sted, end da generationerne i indgangen til den epoke, vi nu fejrer igen og igen, formulerede nye dannelsesidealer for oplysning til myndighed og demokrati. Og det tror jeg, at han har ret i. Det, der er på spil, er ikke at opgive oplysningen, men vi må tænke os godt om i måden vi kommer videre med den midt i en tid, hvor klimakrise, digitalisering, befolkningstilvækst og autokratiske stater udfordrer de vestlige samfundsmodeller på mange niveauer.

Niels Grønkjær skriver: "Det liberale demokratis formelle normer om frihedsrettigheder og retfærdighed vil få indhold af de nye omstændigheder hvorunder de virkeliggøres." En epoke er slut, og det er tid til at gøre sig umage for at forstå, hvad der er i gære.

For oplysning har vi masser af:

Over alt i vores folkeskoler, gymnasier, på efterskoler og højskoler er der en udbredt enighed om at danne til demokrati. Public service handler om demokrati, og desuden er der en udbredt enighed om, at det skal indlæres og leves i hver eneste generation. På samme tid erfarer vi, hvordan de sociale medier splitter, manipulerer valg og fører til konspirationsteorier.

Denne modsætning har stået særlig tydelig frem i USA under Trump. To episoder er helt ikoniske. Da Hillary på en skjult optagelse bag lukkede døre i klare vendinger kaldte Trumps tilhængere for 'deplorables', ynkkelige stakler, rejste der sig et oprør imod hende – en bølge af modoplysning. Eller som Niels Grønkjær udtrykker det: "Vi vil gerne vide mere, men ikke af dem, der ved bedre". Jeg er med på, at jeg her skal være forsigtig med, hvem jeg indskraver i dette 'vi': "Vi vil gerne vide mere, men ikke af dem, der ved bedre". Den anden episode var stormen på kongressen, da Trump ikke ville anerkende valget.

Men det som Niels Grønkjær er efter, er, at noget i denne modsætning ikke kan løses med mere oplysning til de uoplyste. Der er brug for en selvkritik i oplysningen, en oplysning for de oplyste, og ikke en falsk skelnen mellem elite og folk.

Hver især går vi rundt med en mobiltelefon i lommen. Hver eneste bevægelse og søgning, vi foretager afsætter spor, der indgår i data, som vi tilsyneladende får gratis, for vores data er meget værd. Folkestyre og demokrati har ikke sat reglerne. Det har markedskræfterne, og i de kommende år vil det blive afgjort, om vi i den forandring, som digitaliseringen medfører, vil formå at lovgive og indrette os uden at sætte menneskets værdi, og det liberale demokratis frihedsrettigheder og ambition om social retfærdighed over styr. Der er brug for at sætte regler for internettet, så den fri udveksling og det vilde vesten som udfolder sig der, kommer under den samme form for civiliserende lov, som vores samfund i øvrigt.

Steen og Stoffer

Da jeg læste Niels Grønkjærs bog, kom jeg til at tænke på en tegneserie-stribe af Steen og Stoffer. Steen er en lille opvakt dreng og Stoffer en lang ranglet tøjtiger, der kommer til live, hver gang Steen er alene.

På den lille stribe står Steen og Stoffer udenfor i natten, under en mørk stjernebestrøet himmel. 'Nøj', udbryder Stoffer, Steen kigger ud mod stjernerne og siger ikke noget. Resolut rykker han i tigerdyret. Lad os gå ind og tænde lyset.

I alt har striberne fire billeder, de to første er uden indramning og uendelige i det stjernebestrøede mørke. De to næste billeder er Steen og Stoffer indenfor, indrammede i stuens rum og med væggen som den hvide baggrund. Mørke og lys, himmel og livsrum står ikke i noget forhold til hinanden. Striben med de fire billeder er på den mest simple måde en gengivelse af oplysningens rationelle ide om, at stjernehimlen ville vække en agtelse både for den uendelige Gud og moralloven.

I den lille stribe er der imidlertid en sammenhæng, der er gået fløjten. At de to første billeder og de to sidste billeder ikke står i noget forhold til hinanden, fortæller tegneserien i få streger. Opdelingen er imidlertid stadig virksom. Det er en udbredt opfattelse, at oplysning og religion er modsætninger, at tro og viden er modsætninger. Fra den arver vi, siger Grønkjær på en og samme gang en verdensløs materialisme og en abstrakt idealistisk Gud, udenfor al erkendelse.

Grønkjær skriver og jeg citerer: "I dag trives de to holdninger modstandsløst, side om side: 'alt kan måles og vejes', og 'der er noget mere'. Man slipper bekvemt af sted med at installere sig på to etager hvor den nederste bebos af sådan noget som den moderne verden med dens politik, videnskab og rationelle forklaringer, mens den øverste huser poesi, religion og uforanderlige sandheder, som tanken ikke har adkomst til." (s. 171)

Denne opdeling er helt uholdbar, og den har haft store konsekvenser. På den ene side en instrumentel materialisme, på den anden side en verdensløs religion, der forsøger at klare frisag mod oplysningens tryk ved at være uden indhold.

Grønkjærs bog 'Oplysning for de oplyste', er en bog om Hegel.

Både Hegel og Grundtvig var begge optagede af de menneskelige livssammenhænge og de institutioner som oplysningen udfolder sig i. På en kort formel kan man sige, at de var optagede af forbindelsen mellem ånd og materialitet. Mellem ånd og krop.

Grundtvig betonedede med sit kirkesyn, det han kaldte 'den mageløse opdagelse', hvor mennesket møder Guds ord i dåb og nadver, når menigheden forsamles.

I 'Nu skal det åbenbares' som vi sang lige før, forbinder Grundtvig de levede erfaringer med oplysningens grundlæggende idealer. Men han gør det kritisk. Kærligheden kan gøre blind, men den kan også gøre seende, og Grundtvig digter om den forskel, der er på spil i oplysning, der både som lyn kan slå ihjel og være det, der giver liv.

Vi vil gerne gøre det grundtvigske mere gældende, eller som det er formuleret i den første sætning i vores vedtægter: "Grundtvigsk Forum har til opgave at udbrede kendskabet til Grundtvigs tanker om kristendom og menneskeliv og at udfolde disse tanker i nutidens danske virkelighed."

Vartov bliver opsøgt af mange, der søger viden om Grundtvig. Det gælder både fra ind- og udland. Der bliver gjort et stort arbejde herfra for at imødekomme denne interesse. Men vi må gøre mere, og derfor er vi i samarbejde med Grundtvig Centeret i gang med at få etableret en skoletjeneste med base i Gellerup og Aarhus.

I akademiregi er Ingrid Ank under overskriften 'Global Grundtvig' med oversættelser af Anders Holms Grundtvig introduktion på syv forskellige sprog. Historien bag projektet vidner om den globale Grundtvig interesse. Det projekt kan Ingrid fortælle jer mere om, og det vil vi forhåbentlig komme til at høre meget mere til i de kommende år.

I styrelsen og på sekretariatet er vi undervejs med et arbejdsrapport, der indeholder to pejlemærker for arbejdet de kommende år. Det første pejlemærke sigter på, at den gensidige afhængighed, at individ og fællesskab ikke er modsætninger, men forudsætning for menneskets myndighed. Fællesskab har bærekraft og den enkeltes frihed og ansvar er et fælles anliggende.

Med det andet pejlemærke vil vi gerne forbinde det rationelle, politiske og økonomiske menneskesyn med religion, filosofi og kunst, og udfordre den skellen, som jeg pegede på med Grønkjær lige før.

De forbindelser har sekretariatet forsøgt at trække på forskellig måde. Fx, når der er blevet eksperimenteret med folkeoplysningsformerne. Fx ved de alternative åbningstaler ugen før folketingets åbning, fyraftenssang, politik om et flygel, Maratonsang, samtalekort. Men også i sammensætning af paneler til debat og Mands Minde-foredrag. Det er alle former for folkeoplysning, der ligger i god tråd med det, vi nu formulerer i pejlemærkerne.

Det er tanken, at disse pejlemærker kan være med til, at vi tænker på tværs af de tre udvalg i styrelsen, og også meget gerne ud i foreningens kredse. Vi behøver ikke lave det samme på Vartov og i kredsene, men når jeg har været på besøg i kredsene, er der flere, der efterspørger et samarbejde.

I tilknytning til den skriftlige beretning vil jeg gerne knytte nogle kommentarer på nogle helt specifikke emner.

På det kirkelige felt har vi brugt meget tid og kræfter på biskoppernes opfordring til at forholde os til folkekirkens liturgi. Midt i november er Grundtvigsk Forum inviteret med til en konference i Fredericia, hvor vi sammen med alle øvrige i det folkekirkelige landskab vil blive inddraget i det videre forløb. Biskopperne har behandlet alle de indkomne forslag og af invitationen fremgår det, at vi vil få tilsendt et oplæg en uges tid forinden.

Det svar som Grundtvigsk Forum har afgivet til liturgiarbejdet, er udarbejdet i det kirkepolitiske udvalg, og behandlet på flere styrelsesmøder – et mindretal på to af styrelsens medlemmer kunne ikke tiltræde det udarbejdede og behandlede forslag, og derfor er der i tillæg til vores svar en mindretalsudtalelse, to undlod helt at vælge.

Vores afsæt i arbejdet med liturgi har forholdt sig til kendetegnet for en kristen gudstjeneste og den grundtvigske frihed, og hvad er bedst for forholdet mellem folk og kirke. (*Powerpoint-slide*)

Grundtvig kæmpede for liturgisk frihed i menighederne i et opgør mod samtidens statskirkeligheds rationalisme. Friheden skulle især tjene til at give plads for det sakramentale, som er grundlaget for Grundtvigs gudstjenestesyn, og til den fælles salmesang.

Det er stadig udgangspunktet for Grundtvigsk Forum i den aktuelle liturgidebat, og derfor argumenterer et flertal i Grundtvigsk Forums styrelse for en autorisation af højmessens liturgi, dog på en sådan måde, at der her skal være en balance mellem fasthed og frihed. Fastheden

skal til for at sikre genkendelighed og sakramenternes betydning i gudstjenesten. Friheden skal give en frihed for menighed og præst til en lokal skønsomhed.

Vi vil således argumentere for en graderet autorisation i tre niveauer:

1. Sakramenterne, hvor vi tillægger den faktiske ordlyd afgørende betydning, da sakramenterne er defineret ved at have Guds ord for sig. Her er autorisation oplagt.
2. Højmesseritualet, der tilgodeser den kirkegænger, der har glæde af ritualets gentagelse og forudsigelighed (f.eks. i form af kendte og delte tekstrækker). Her er autorisation af nogle elementer og det overordnede forløb naturligt.
3. Her vil vi, udover at argumentere for autorisation af enkelte elementer i kasualierne, argumentere for udstrakt frihed til at tilrettelægge øvrige gudstjenester efter lokale behov og ønsker alt efter anledning og målgruppe. Her er det vigtigt løbende at drøfte gudstjenestens formål og kvalitet.

Menighedsmagasin

I kølvandet på menighedsrådsvalget under corona, er der lige udkommet et magasin, der er sendt ud til alle menighedsråd. Det vil blive præsenteret yderligere i morgen, som det sidste på årsmødet. Jeg nævner det nu, så I kan nå at tage det med og kigge i det, og tage det med hjem og bruge det som oplæg til samtale. Det er en stor satsning for os, så jeg håber det vil komme i brug.

Bispevalg i Aalborg

Der har lige været bispevalg i Aalborg stift. I onsdags blev det afgjort, at Thomas Reinholdt Rasmussen bliver ny biskop i Aalborg Stift. Valget blev afgjort i to runder, den anden runde stord mellem to provster og dermed med to kandidater med et stort kendskab til folkekirkens struktur og udfordringer. Flytning fra land til by, små sogne med en præst til mange sognekirker, og byer med mange præster til få kirker. En større mangfoldighed pga. indvandring både på landet og i byerne. Folkekirken står som alle andre institutioner med en lang række udfordringer. Kommunerne rækker ud for at læse sociale opgaver sammen med foreninger og folkekirke. Hvis folkekirken skal forblive en folkekirke for de næste generationer, kræver det på sogneniveau og i samarbejde med provsti og stift, at kirkerne holder gudstjenester på andre sprog og laver aktiviteter, der involverer sig i de forandringer, som er gældende på det lokale sted.

Morten Thaysen og jeg fandt, at der i valget var to kirkesyn på spil, og vi skrev et indlæg, om forholdet mellem de to kandidaters kirkesyn og betydningen af nærheden i sognene, som et godt udgangspunkt for at kunne indgå i disse samarbejder. Indlægget blev meget spidsvinklet. Jeg skylder at præcisere, at styrelsen ikke var afsender, men alene Morten Thaysen og mig.

Louise Højlund og Steffen Ringgaard påpegede i en artikel få dage senere i KD, at vi havde gjort de to kandidater til stråmand for positioner, som ingen af dem kunne genkendes i. Jeg vil godt indrømme, at vores indlæg savner nuancer. Og med de to indlæg kom jo i hvert tilfælde til at fremgå spændvidden i Styrelsen og at Grundtvigsk Forum ikke er en konsensusforening, og at de debatter, vi fører selvfølge gerne skal skildre modparten, så vedkommende kan genkende sig selv i debatten.

Nogen har hævdet, at vi slet ikke burde have blandet os i forbindelse med en bispevalgkamp. Det er jeg ikke enig i.

I indlægget er det trukket meget skarpt op, når vi laver en modstilling mellem en koncernkirke og en sognekirke, men jeg er optaget af, hvad det kræver af den kirkelige rådsstruktur i en tid hvor kirke og velfærdsstat finder ind i nye samarbejdsformer. Hvad er i den sammenhæng kirke? Og hvad eller hvem er det, samarbejdet skal gavne?

For tiden diskuterer forskellige aktører dette samarbejde under overskriften 'samskabelse', ordet er ikke så vigtigt. Hensigten er det afgørende, nemlig at kirkens ansatte og menighedsråd er parat til at redefinere sit samarbejde med de øvrige institutioner og foreninger i velfærdssamfundet.

For mig at se har Inge Lise Pedersen ret, når hun, om menighedsrådenes store selvbestemmelse i sognene, skriver i sin bog om menighedsrådsforeningens historie, at det kræver at menighedsrådene har sans for helheden i kirken, og jeg vil tilføje at menighedsråd og præst skal også have sans for helhed og sammenhæng lokalt.

Det er almindeligt, at der er samarbejde med skoler, plejehjem, varmestuer, biblioteker og foreninger lokalt. Når ens lokalområde forandres, er det menighedsrådets ansvar, på linje med alle andre at være opmærksom på at tage ansvar lokalt.

I de seneste år fylder migrantarbejdet mere i mange sogne. Det er et væsentligt arbejde. Med placeringen af et halvt akademi i Aarhus i bydelen Gellerup har vi gjort os nogle erfaringer om samarbejde mellem kirke og foreninger i en bydel, hvor 'kirken' af flere uanset religion, beskrives som et helle. Asta Gyldenkerne som er præst i Ishøj og Birgitte Møldrup, der er præst ved Jelling, har begge flere års erfaringer med dette forholdsvis nye område i folkekirken.

Den selvfølgelighed, som den traditionelle sogneforståelse forudsætter af vekselvirkningen mellem kirke og folk, vil få indhold af de nye omstændigheder, hvorunder de nu virkeliggøres, og det skal Grundtvigsk Forum være optaget af og en aktiv medspiller i.

Til sidst, før jeg overlader denne beretning og den skriftlige til generalforsamlingen, vil jeg kort nævne det forum, som vi er ved at få etableret på skoleområdet.

'I skole med Grundtvig', er blevet afholdt tre gange på hhv. Askov og Gram Højskole. Skolens dannelsesopgave er på dagsordenen. Alle taler om dannelse, men det der er meget tydeligt, når vi taler om dannelse, er, at så taler vi ikke om det samme. Det bliver så nemt abstrakt.

Her er der brug for at forbinde de to etager, som Grønkjær talte om, Så den moderne verden med dens politik, videnskab og rationelle forklaringer, forbindes med poesi, religion og historie, på måder som tanken har adkomst til.

Tak for jeres opmærksomhed.

29 oktober / Kirsten M. Andersen